

1. Introducere

Titlul lucrării este de natură să nască nedumerire. Ce este antropologia spațiului? Cum ar putea un astfel de subiect să fie aplicat în arheologie?

Începând cu anii '60, conceptul de antropologie a spațiului apare și este dezvoltat în Franța și în Anglia ca o reacție la triumful arhitecturii funcționaliste, estetice și formale, însoțită de o planificare tot mai complexă ce privilegia în fapt omul cu nevoi universale. Contextul, tradițiile istorice și sociale erau ignorate total. Această situație de fapt va duce la o preocupare din partea constructorilor de a cunoaște comportamentul ocupanților și a modului în care sunt percepute clădirile în viața cotidiană, obiective la care trebuia să răspundă diverse domenii ale științelor sociale – antropologia, geografia umană, sociologia și, mai ales, psihologia.

Se nasc, astfel, din încercarea de a desluși determinismul pe care îl exercită mediul înconjurător asupra comportamentelor umane, domenii și direcții de cercetare ale științelor sociale – psihologia mediului înconjurător, antropologia spațiului locuit, fenomenologia, sociologia habitatului, geografia umană, etnologia, semiologia – care își propuneau să creeze cadrul conceptual operațional. În felul acesta, erau create premisele înțelegerii tipurilor de relații stabilite între om și habitat (L. P. Segaud, 2007).

Unul dintre primele demersuri care oferea societății o nouă atitudine asupra modului în care trebuie văzută locuința, ca element arhitectural creator de granițe într-un spațiu, este lucrarea lui A. Rapoport, „*Houseform and Culture*”, publicată în Franța în anul 1972 (A. Rapoport, 1972). Era un studiu care propunea o dezbatere asupra factorilor (socio-culturali, climatici, tehnici, materiale constructive) care pot determina forma unei locuințe. Aceștia erau grupați în funcție de implicarea fiecăruia în generarea unei forme sau alta în arhitectură, în factori care determină și cei care influențează/condiționează, dar nu impun un tip în defavoarea altuia. Categoria factorilor socio-culturali (modul de viață și cultura) era considerată, de către autor, determinantă pentru forma pe care o capătă locuința, pe când ceilalți factori, cei climatici, nivelul tehnic, materialele, erau apreciați capabili doar să *influențeze sau să modifice*. Rezultatul analizei sale de inventariere a unor case din medii climatice și arii culturale cât mai variate a evidențiat faptul că forma este conform „caracteristicilor specifice unei culturi – ca manieră acceptabilă de a face lucrurile, bazată pe actele inadmisibile din punct de vedere social și pe ideile implicite” (A. Rapoport, 1972: 65).

Antropologia spațiului a fost definită drept acea direcție ce caută „a elucida manierele în care se creează raportul dintre om și spațiu în toate contextele și nu numai în oraș.” (L. P. Segaud, 2007: 26). Altfel spus, studiile de antropologie a spațiului trebuie dirijate către modalitățile de utilizare a spațiului de către om, cunoașterea preferințelor indivizilor în ceea ce privește mediul, studiul nevoilor utilizatorilor, tehnicile de amenajare participative. Premisa teoretică a acestui tip de abordare este aceea că spațiul arhitectural poate fi analizat sociologic, pentru că are rădăcini reperabile istoric, caracteristice unei societăți, și pentru că prezintă semnificații sociale rezultate din maniera în care intervine în diviziunea muncii și din impactul asupra spațiului concret conform unui model cultural.

Pentru a desluși modelul cultural, trebuie răspuns la câteva întrebări.

Una dintre ele este modalitatea în care se produce procesul de domesticire a spațiului. Este procesul de atribuire de semnificații unui spațiu prin cuvinte, obiecte și simboluri, care este în egală măsură un proces de trasare a unui raport teritorial prin atribuirea de calități care să permită individului de a se identifica. Acest lucru presupune inventarierea ansamblului de practici prin intermediul cărora se stabilesc relațiile între spațiu și sine, care diferă în funcție de societate, epocă, individ și care pot fi asimilate ritualurilor. Concepte precum a fonda, a delimita, a orienta pot fi operaționale. Sunt consecința faptului de „a locui”, în accepțiunea sa antropologică, ca trăsătură fundamentală a

ființei, care se exprimă în toate activitățile practice, în obiectele mobile și imobile, sesizabile prin observație și în limbaj. Modul în care este utilizat acest spațiu, modalitatea prin care se produce inovația sunt tot atâtea direcții de urmărit.

Demersul de construire a unei *antropologii a spațiului* pune în relație prioritară, pe de o parte, spațiul și societatea considerate ca un tot/sistem, iar pe de altă parte, locuința, ca fenomen social total. Continuând raționamentul, există o relație intrinsecă între casă și statutul social, pentru că aceasta este imaginea sinelui, ca ființă socială, și a familiei. Forma și localizarea casei informează asupra stării sociale, la un moment dat și într-un context dat, iar forma, localizarea și distribuția caselor în comunitate reflectă o anumită stare a mentalităților, a credințelor și a atitudinilor colective (C. Lévy-Strauss, 1978; M. Parker-Pearson, C. Richards, 1994; b; B.K. Roberts 1996; P.L. Segaud, 2007).

La modul teoretic, există mai multe maniere, din perspectivă sociologică sau antropologică, de a conceptualiza spațiul.

Una dintre viziunile asupra spațiului este legată de noțiunea de teritoriu, al cărui proces de organizare se structurează pe două paliere, conform unei logici proprii fiecărei societăți, cel al acțiunii oamenilor asupra componentelor materiale, naturale, ale mediului, necesar existenței, și cel al sistemelor de reprezentare. Studiile antropologice afirmă că o societate „își construiește” spațiul. Acțiunea umană asupra unui spațiu se exprimă prin modalitățile de ocupare a acestuia și de exploatare a resurselor sale, include cunoștințele, operațiile și instrumentele care conduc la producerea spațiului material, dar exploatarea, transformarea și modelarea spațiului și locurilor luate în stăpânire se produce conform unui sistem propriu de reprezentare a lumii. Spațiul cuprinde utilizarea locurilor, a teritoriilor, adică a spațiilor învecinate, calificabile prin numire, prin utilizare, reprezentări, frecvență (A. Cadoret, 1999). Modul în care societatea își organizează teritoriul din punct de vedere material variază și în funcție de principiile diviziunii sexuale a muncii, de formele de stratificare socială sau de felul în care, eventual, se constituie coexistența între două etnii diferite. Analiza combinată a modelelor rezidențiale și a organizării teritoriului integrează sistemul relațiilor de alianță, dar și regulile de cooperare în muncă. La alt nivel al percepției, teritoriul este elementul mediator între cei vii și strămoșii lor, reprezintă forțele naturale și, ca atare, în jurul pământului se organizează ierarhiile sociale (A. Bourgeot, 1999).

Dificultățile ridicate de această problematică constau în determinarea modurilor de delimitare/demarcare și desemnare în cazul terenurilor și al teritoriilor, la care se adaugă cel al modalităților de orientare în spațiu, care nu coincid neapărat cu cele de determinare a punctelor cardinale. S-ar putea adăuga faptul că spațiul pe care-l ocupă o societate nu este niciodată omogen, posibilitatea utilizării sale ține de principii precise de diferențiere și nu este identic cu sine în timp (A. Cadoret, 1999).

O altă perspectivă asupra spațiului este exprimată în studii unde organizarea economică și socială a spațiului este concepută prin perspectiva relațiilor dintre un „centru”, unic sau multiplu, și una sau mai multe periferii. Este cazul unei conceptualizări a spațiului drept câmpuri dinamice, care se bazează pe trei noțiuni împrumutate din geografie – centru (așezări în jurul cărora se construiește teritoriul) și periferie, a treia noțiune fiind cea de rețea, văzută drept multitudinea de legături dinamice stabilite între centru și periferie. Aceste rețele pot fi organizate natural (de-a lungul unui fluviu) sau antropice (prin rețeaua de irigații). Analiza spațiului în arheologie ridică problema criteriilor de analiză și a formelor de delimitare spațială, dar și a dinamicii acestora la diferite scări (J.L. Fiches, S.E. Van des Leeuw, 1990).

În cercetarea arheologică asupra spațiului, se consideră a fi fost urmate două direcții, una de tradiție Binford, americană, care urma să integreze antropologia cu arheologia, iar cealaltă de tradiție britanică, care s-a aliat cu geografia, utilizând modele și concepte derivate din New Geography, cum ar fi *Central Place Theory* a lui Christaller sau poligoanele lui Thiesen (B.S. Düring 2006: 35).

L. R. Binford, în lucrarea *Archaeology as Anthropology* (1962), este primul care a susținut faptul că înregistrările arheologice conțin informații din domeniul social, tehnologic și ideatic despre oamenii din trecut. Activitatea sa științifică și a adepților săi va schimba optica asupra cercetării arheologice. Organizarea socială a fost o temă centrală pentru procesualiști, iar *Settlement Pattern Archaeology* este considerată piatra de temelie în analizele spațiale efectuate de acest curent de cercetare. *Settlement Archaeology* presupune studiul structurilor interne, aranjarea și distribuția/implantarea așezărilor în peisaj. Studiază relațiile dintre așezările vecine în contextul amplasării lor în cadrul natural, impactul ocupării umane în mediul natural din trecut. Arhitectura, atât cea restrânsă la analiza elementelor individualizate (case, gropi, fortificații), cât și modul de structurare arhitecturală a așezărilor, a fost utilizată pentru a putea avea o viziune asupra unității sociale de bază, dar și asupra numărului lor în cadrul așezării. Deși studiul caracteristicilor spațiale intrasite sau ca abordare regională își are rădăcinile teoretice în opera lui L. H. Morgan, care discută despre relațiile dintre tipurile de așezări și evoluția socială, și în munca de pionerat a lui G. Willey, în anii 1960–1970 devine importantă datorită curentului New Archaeology, când apar încercările de testare a modelelor schimbului cultural, modele care solicitau date din întreaga regiune de-a lungul unei perioade lungi (A. Aschmore 2002; E. Blake, 2004: 232; J. R. Parson, 1972; L. Wandsnider, 1992).

Ca instrumente de analiză, apar conceptele de *Settlement pattern* și de *Remnant settlement pattern* (I. Rouse, 1972, S. H. Schlanger, 1992).

Metoda tiparele așezării (*Settlement patterns*) are la bază premisa că reconstruirea activităților populațiilor se poate realiza prin inventarierea caracteristicilor artefactelor sau/și modul de distribuție a comunităților. *Settlement patterns* are trei nivele de analiză, cea a clădirilor sau structurilor (*household level* sau *activity area*, ca model ipotetic de izolare a spațiului de lucru în așezările mici), a comunității (*site structure*) și a teritoriului (identificabil prin metode de analiză a distribuției comunităților). Primul nivel, cea mai mică unitate de analiză spațială, este necesar pentru înțelegerea activităților și a modului de desfășurare, iar pentru a surprinde interacțiunea dintre indivizi, gospodărie și comunitate, arheologia studiază arealele de activitate, structura sitului și artefactele (T. Jongmsma, H. J. Greenfield, 2002).

În acest context al importanței crescânde a analizelor spațiale, trebuie explicat și congresul organizat în 1972 (P. J. Ucko și colab., 1972), unde 85 de autori au abordat așezările umane și ordinea spațială din diverse unghiuri (ecologic, economic, simbolic).

Abordarea procesualistă și funcționalistă va cunoaște în anii 1980 reformulări care vor contribui la dezvoltarea arheologiei sociale și a demersurilor spațiale (I. Hodder, S. Hudson, 2003).

Apariția în 1986 a volumului lui Colin Renfrew, *Approches to Social Archaeology*, constituie o statuare teoretică și metodologică pentru reconstruirea sistemelor și relațiilor sociale pe baza datelor arheologice. Cartea, constituită dintr-o serie coerentă de eseuri, integrează concepții importante în dezvoltarea arheologiei sociale în anii 1980, cum ar fi utilizarea tipologiei și ierarhiei sociale, specificarea interacțiunilor complexe plecând de la premisele că un grup social de bază este definit prin asocierea persoanelor într-un teritoriu și că nu poate trăi în izolare, organizarea spațială umană este modală și ierarhică etc. și utilizând generalizările transculturale. Lucrarea este exemplificarea concepțiilor procesualiste privind sistemele culturale și multiplicarea efectelor prin interacțiunile care se stabilesc între subsisteme până la apariția discontinuității și schimbărilor pe termen lung.

Aprecierile asupra spațiului ca fiind locuit în mod transformator/activ și asupra recursivității relațiilor sociale și structurilor spațiale au transformat înțelegerea despre trecut. Dar nici criticile nu au lipsit, reproșându-se absența acțiunii sociale, lipsa practicilor intenționate și pline de semnificație a actorilor sociali recognoscibili, reducerea culturii materiale la epifenomen al relațiilor sociale, slaba teoretizare asupra factorilor structuranti etc. (I. Hodder, S. Hudson, 2003).

Un câștig major al cercetării arheologice în anii 1970-1980 a fost operarea cu tipologia socială, ceea ce a avut o influență deosebită în dezvoltarea arheologiei sociale. În termeni spațiali, formele

sucesive ale organizării sociale — ceata, tribul, șeferiile, statul — se consideră că pot fi înțelese prin analiza organizării segmentelor sociale reflectate în tipurile de situri de tipul gospodăria, cătunul sau satul. Acest lucru este posibil în funcție de dimensiunea și de scara comunităților umane dintr-un areal dat, dar trebuie ținut cont de faptul că pot exista diferențe considerabile, mai ales în organizările tribale, datorate caracteristicilor culturale diferite ale tradițiilor postmaritale, dar și unor modele de organizare economică. Se consideră că din punct de vedere social, un anumit bloc sau grupare de locuințe poate aparține familiei lărgite, mai multor familii înrudite sau unei cete/bande (W.A. Parkinson, 2006). De asemenea, dirijarea analizei către identificarea unor diferențe între situri contemporane ar trebui să conducă la identificarea modului de organizare a habitatului, înțeles în sensul de teritoriu locuit de către oameni, concept care integrează și mediul natural înconjurător, și, deci, la reperarea unor posibile modele de funcționare a unor grupuri umane mai mari.

Cu timpul, analiza arheologică a spațiului a fost îmbogățită cu analize statistice asupra tiparelor de distribuție a structurilor caracteristice, cu noile concepte din geografie dezvoltate odată cu posibilitățile oferite de prelucrarea computerizată, cum sunt analizele de densitate a siturilor (*point pattern analysis*), analiza celui mai apropiat sit (*nearest neighbour settlement analysis*) și a celui de polarizare economică (*site catchment analysis*). Pe baza acestor modele, au fost efectuate mai multe studii arheologice de proiecție a tiparelor spațiale, atât la nivelul unui sit, cât și la nivel regional.

Aceste studii au fost criticate din perspectiva faptului că datele arheologice au fost considerate reprezentative (de exemplu, în multe studii, situri atribuite unei perioade cultural-istorice au fost considerate contemporane și dimensiunea sitului a fost legată direct de importanța sa într-un sistem de așezări; mai mult, datele arheologice referitoare la distribuție sunt influențate de o serie întreagă de factori, inclusiv de procesele postdepoziționale sau de metodele de cercetare și întrebările arheologilor). Cea de-a doua critică a vizat modul de interpretare a tiparelor statistice a datelor arheologice, văzute ca și când acestea ar reflecta în mod direct un sistem cultural, deși între tiparele spațiale și cele culturale se stabilesc relații mult mai complicate.

Cu toate aceste probleme care țin de modelul teoretic, dar și de metodele analitice, promisiunea unei istorii, în sensul de interceptare a unor structuri sociale și a unor comportamente umane specifice, ne-a determinat să acceptăm această provocare, iar lucrarea de față considerăm a fi doar începutul unui astfel de demers.

Această lucrare constituie finalizarea unui stagiu doctoral efectuat în cadrul Universității „Valahia” Târgoviște, în perioada 2005-2010. Acest lucru are importanță în modul în care a fost structurată lucrarea și orientarea atenției noastre către anumite aspecte și nu către altele. Până la momentul susținerii tezei, nu a existat un corpus coerent de date care să acopere tot arealul culturii Gumelnița de la nord de Dunăre și nici o încercare de identificare a teritoriilor, unde de interes sunt și alte urme ale locuirii, cum ar fi siturile secundare, necropolele etc. La momentul respectiv, discuțiile despre formele de organizare a spațiului din cadrul culturii Gumelnița erau reduse la așezările *tell*. Clasificarea caracteristicilor siturilor în funcție de tipul de artefacte asociate și de grosimea nivelului arheologic s-a dovedit a fi un exercițiu nu lipsit de dificultăți, dar absolut legitimat de necesitatea identificării unor modalități de structurare ocupațională a unităților sociale și a gradului de implementare în peisaj a dimensiunii umane — organizarea rețelelor de așezări.

Ca atare, structura lucrării corespunde încercării noastre de a crea un model analitic al spațiului domestic, de a urmări tiparele organizării sociale reflectate în componenta spațială și prin arhitectură, văzute ca modalități principale de structurare a spațiului, conform unor norme sociale specifice arealului nord-dunărean pe un palier cultural și cronologic reprezentat de cultura Gumelnița.

Din acest motiv, după o introducere în contextul cronologic, istoriografic și geografic al populației analizate, lucrarea este structurată în două părți.

Prima parte (în special capitolul 3) este constituită de încercarea de a înțelege modul de organizare a comunităților gumelnițene. Analiza a fost organizată pe mai multe paliere. Primul palier

este reprezentat de o tipologie a siturilor, o încercare de sistematizare a urmelor locuirii comunităților gumelnițene — de la mormânt sau descoperire izolată la diversele forme de situri — rezidențiale, pentru a putea reconstitui diversitatea formelor de utilizare a mediului înconjurător, dar și posibilele moduri de organizare socială și utilizare a spațiului proxim așezărilor. Înțelegerea caracteristicilor funcționale primare ale siturilor (identificarea tipurilor de sit) și distribuția în peisaj a multitudinii de vestigii permite avansarea unor estimări asupra dimensiunii grupurilor umane și a unor modele de polarizare a habitatelor. Al doilea palier este cel al identificării tipurilor de structurare spațială a *tell*-urilor. Interesante prin rezultate s-a dovedit a fi această preocupare pentru identificarea modurilor de amenajare și organizare a unităților rezidențiale la nivelul așezării, datorită surprinderii mutațiilor semnificative sesizabile pe această direcție analitică de-a lungul unei perioade evolutive suficient de lungi pentru a putea urmări transformări socio-economice. Ca un corolar al acestui studiu este încercarea de estimare a dimensiunii demografice a unor unități sociale. Cel de-al treilea palier de analiză a fost axat pe identificarea unor modele de polarizare teritorială, factorii discriminatorii fiind, pe de o parte, văile de râu, iar pe de alta, zonele care se pot constitui în nișe ecologice sau culturale.

A doua parte a lucrării (capitolele 4, 5 și 6) constă în încercarea de decelare a structurilor sociale codate în cele două componente antropologice, a construi și a locui. Astfel, atenția a fost focalizată către analiza informațiilor oferite de detaliile de arhitectură. Acceptarea elementelor arhitecturale drept elemente analitice cuantificatoare am considerat a fi drumul pentru transformarea datelor primare de teren în date calitative și informative. Tehnicile constructive, dimensiunea caselor, orientarea lor, structurile de combustie, dar și celelalte elemente construite sau amenajate s-au dorit a fi instrumente care să ofere date despre perceperea spațiului — interior-exterior, public-privat, masculin-feminin sau alte forme de asociere sau de disjungere structurală, inclusiv date asupra unității sociale de bază. De asemenea, aceste date ar fi trebuit să ofere informații despre normele constructive, dar și despre existența și rolul excepțiilor. O scurtă atenție a fost acordată și altor tipuri de comportamente ocupaționale — incendierea locuințelor, atitudinea față de gunoi etc., precum și reflectării simbolice a spațiului locuit în mentalul colectiv prin existența miniaturilor din lut ce reprezintă diverse structuri construite — case, cuptoare, sanctuare, turnuri de veghe etc.

Modalitățile în care a fost perceput și reprezentat la nivel simbolic spațiul domestic privat, dar și cel comunitar le-am considerat importante în măsura în care tocmai aceste atribute dau un sens spațiului locuit și se constituie în mod de viață specific. Identificarea modalităților de concepere și percepere a spațiului locuit de către comunitățile gumelnițene nord-dunărene existente în informațiile arheologice s-a făcut prin dirijarea analizei către miniaturile în lut ale unor construcții reale sau simbolice, ritualurile de sacralizare a spațiului, modalitățile de abandon ale locuințelor, formele de coeziune socială prin intermediul riturilor etc.

Din cauza fragilității imaginii existenței ierarhiilor sociale rezultate în urma analizelor de arhitectură și nevoii de a defini caracterul organizatoric al comunităților gumelnițene de la nordul Dunării, am introdus în studiu și date cu caracter economic, plecând de la premisa că așezarea este o unitate de producție și consum. Întrebările la care încercăm să răspundem au fost direcționate, pe de o parte, către depistarea unor structuri construite pentru stocarea produselor agricole, având în vedere că la nivel neo-eneolitic s-a statuat existența comunităților sedentare de agricultori, iar pe de alta, către urmărirea specializării producției artisanale la nivel comunitar. Scopurile acestor investigații sunt de a sesiza existența unei eventuale structurări ierarhice pe criterii de specializare ocupațională. Lipsa, în general, a studiilor tehnolo-tipologice pe diverse tipuri de materii prime ne-a determinat să analizăm ceea ce au fost numite în bibliografie drept „atelier”.

Ultimul domeniu de analiză l-a constituit identificarea formelor de afirmare a așezării drept spațiu ritual. Am încercat să tratăm acele aspecte care țin de sfera sacrului, cum ar fi activitățile de consacrare ale spațiului, locuinței, vetrei, implicațiile sociale ale prezenței locuințelor — sanctuar,

dar și urmele care sugerează desacralizarea acestora. Alte imagini ale acestor comunități sunt oferite de modalitățile de tratare a corpului uman după deces, întreprindere posibilă datorită existenței atât a scheletelor, cât și a oaselor umane disparate în interiorul așezărilor.

În ansamblul său, acest demers îl considerăm drept o propunere de reconstituire a unor sisteme culturale demult dispărute, o posibilă abordare, care este perfectibilă, care poate fi îmbogățită cu alte direcții de cercetare, confirmată sau nuanțată. Limitele și rezultatele acestui demers sunt, fără îndoială, circumscrise unor concepte și unor metodologii de lucru asimilate în timp, ceea ce a determinat focalizarea interesului pe analizele de arhitectură și spațiu, nu și pe celelalte forme care pot reflecta gradul de interacțiune între comunități — plastica, decorul ceramicii, natura schimburilor la distanță. Pe de altă parte, rezultatele analizelor de arhitectură le considerăm influențate de cantitatea și de calitatea informațiilor la nivelul publicațiilor.

Un tip de investigație cu caracter antropologic poate fi dirijat către nenumărate aspecte care țin de definirea **Omului**, ceea ce ne-a determinat să restrângem aria de preocupări prin încercarea de a răspunde doar la câteva probleme: există o uniformitate a tipurilor de așezări pe acest segment cronologic și cultural reprezentat de cultura Gumelnița, numită și cultură a *tell*-urilor? Secvențelor culturale, realizate pe baze stilistice, le corespund și alte tipuri de modificări, de natură socială, interceptabile prin analiza structurilor construite? Există un set de comportamente specifice locuitorilor din așezările gumelnițene din arealul nord-dunărean, comparativ cu ceea ce se întâmplă la sud de Dunăre? Ierarhia socială vizibilă în cadrul necropolelor se manifestă și în așezare? Care sunt elementele care reflectă această ierarhie în sat și, dacă acestea sunt evidente, care sunt caracteristicile acestei ierarhii?

Poate că nu am găsit cea mai elocventă formă de prezentare a unor problematici circumscrise unei abordări antropologice a spațiului domestic al unor populații cunoscute numai pe cale arheologică, poate că nu întotdeauna am găsit metodele analitice potrivite care să ofere răspunsuri întrebărilor ridicate în această lucrare, motiv pentru care cerem îngăduință cititorului și sperăm ca observațiile sale să ne ajute să îmbunătățim această viziune de cunoaștere, aflată la un început de drum.

Stagiul doctoral s-a desfășurat sub coordonarea domnului profesor dr. Marin Cârciumar, căruia îi sunt recunoscătoare pentru a fi acceptat o astfel de temă de cercetare, pentru încrederea pe care mi-a acordat-o încă de pe băncile studenției și pentru răbdarea de care a dat dovadă în atâtea și atâtea rânduri. De asemenea, îi mulțumesc pentru sprijinul în documentarea tezei, prin punerea la dispoziție a bibliotecii personale și prin încurajarea în obținerea unei burse Erasmus.

De asemenea, doresc să-mi exprim gratitudinea față de dr. Dragomir Nicolae Popovici și Bernard Randoin, oamenilor și specialiștilor care m-au format în cercetarea arheologică — de la etapa de teren la cea de cabinet și drumul invers, dar și pentru suportul bibliografic sau sfaturile date de către domniile lor.

Pe șantierele de la Hârșova și Bordușani am avut șansa să cunosc, încă din vremea studenției, specialiști deosebiți în diverse domenii ale cercetării arheologice – A. Bălășescu, C. Haită, D. Moise, I. Tomescu, M. Tomescu, V. Parnic, V. Radu, F. Vlad, care, în mod evident, m-au ajutat în formarea profesională și în înțelegerea importanței diverselor discipline (sedimentologie, arheozoologie, carpologie, antracologie, ihtiologie) în multiplicarea informațiilor arheologice.

Țin să mulțumesc colegilor din muzee care m-au sprijinit în demersul bibliografic, I. Torcică, A. Frînculeasa, D. Măndescu, T. Ignat, D. Pârvulescu, E. Liceanu, C. Ștefan, A. Morintz, dar și directorilor mei pentru întreg sprijinul acordat, O. Cîrstina și G. Olteanu.

Un gând de recunoștință se îndreaptă către George Murătoreanu, cel care mi-a oferit harta României vectorizată, și către Bogdan Ilie, cel care a petrecut nenumărate ore în fața calculatorului pentru a georeferenția siturile gumelnițene și pe cele Stoicani-Aldeni.

De asemenea, nu pot să-i uit pe specialiștii și prietenii mei de la Universitatea „Valahia”, care au făcut parcursul mai ușor, mai interesant și mai plăcut – Iulia Neaga, Loredana Niță, Monica Mărgărit, Mircea Anghelinu, Florin Dumitru, Vali Dumitrașcu, Elena Nițu.

Finalizarea acestei cărți nu ar fi fost posibilă fără sprijinul dlui Dan Mărgărit și al lui Ovidiu Cârstina, motiv pentru care le mulțumesc cu nespusă bucurie.

În sfârșit, dar nu în ultimul rând, doresc să-i amintesc pe cei dragi, Bernard, Bogdan, pe bunica mea, Ilinca, pe părinții mei, Angela și Toader, care au fost lângă mine în toate momentele de cum-pănă, cu ajutor, sfat și înțelegere.